

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגלייה של נחמה ליבוביץ

נח (תשכ"ט)

פרק א'
א - מ
דור השלגה

28b

נחמה זה עסקנו גם בגליון נח תשכ"ז. שם העמדנו במרכז גליוננו את השאלה מה היה חסאם של דור זה? והבאנו דעות שונות בקביעת חסאם. תפיסה מיוחדת של חסאם הפלגה היתה לאברבנאל, אותה תבאנו בגליון נח תש"ך. למקומו ולתפקידו של פרקנו בתוך מסגרת ספור תולדות האמונה כתב דברים טובים מאוד בובר במאמרו "בחירת ישראל" *, והבאנו קטע חנוכה לפקדנו - בעלון ההדרכה של נח תשכ"ח.

בגליוננו חסאם עסקנו במבנה הכללי של הפרשה זו, וביחוד בפרושי רשי ופסוקים בדרשים ורכיז של רשי בישוב קשיים שונים - סמנטי וקדוקי מניני-באור ו"ה מבלטת יפה בפרושי לפתח'הנח. ויושב לב לבך, שלא הסתפק רשי בפרושו למלה זו בפרקנו וחזר ופרשה שוב בבואשית ל"ח ט"ז ובסמטת א' י', ולא בכדי. לשאלה ג' 3 בביא בזה את דברי פרשנו החשוב של רשי באר יצחק:

דע שבמני מאמרים שהראשון הוא הקדמה לתולדות הנזכרת במאמר השני יש חבול צנחיתת תואר התולדה, בין אם בא מאמר הראשון עם מלת "הנ" בתחילתו ובין אם לא קדמה לו מלת "הנ", שתואר התולדות הנמשכת ממאמר הקודם בלתי מלת "הנ" בראשו איננה זהלית הורעת משפט היוצא ממאמר הקודם החוא. אבל התולדה הנמשכת ממאמר שיקדם לו מלת "הנ" - הוא בדרך המוכרת, הרוצה לשתוד דברי זולתו לחושב בהפוך דעתו, ומכילה מסירת דבריו על פי ההקדמה הסוגחת במאמר א'.

ולפעמים התולדות מבוזרות בכתוב, ולפעמים יבוא רק מאמר הא' לבדו עם מלת "הנ" בראשו, והוא מאמר קצר שהנמשך נעלם ומובן מכלל מה שאחריו.

נעתח אביא דוגמאות לזה:

(שמות ו' י"ב) "הנ אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה" שמשה שאל לטקום כוונה הכינני בא, איך יהי כדבריו שישלח פרעה על פי דברי את חסם "הנ אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה" בדרך הכרח שלילית משפט השומע, והתולדות מבוזרות במירוש במסוק.

אבל מצאנו גם כן (כ"ז כ"ז) "הנ עמו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק אנלי ומושני אני... והבאתי עלי קללה..." בזה הנמשך שהוא "איך אוכל ללכת אל אני" נעלם בכתוב.

ובו (דברים י' י"ד-ט"ו) "הנ לה" אלוהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה רק באברהם השק"ה וימאז בנבנים אחריהם" ומלת "רק" למעט את הקודם: וכונה המאמר: הן השמים והארץ לה' ואיך נעשה בנפשנו שקר לחשוב למשפט צדק, כי בעבור צרכו ותועלתו לקח אותנו לו לעס? והתולדה החיה בעלמח בכתוב ומובנת ממה שנאמר אח"כ "רק באבותיך תאמ" - ופל כרחק שתכונת לא בעבור צרכו בחר בכס, דק בעבור אהבת צדקתיהם... (ומביא עוד כמה דוגמאות סעגיות).

ואחרי חתחת זו בהוראת מלת "הנ" אט יתפשט הפסוק שלפנינו "הנ עם אתו..." בפשוטו שהתולדות הנמשכת מזה הוא מה שנאמר אחר כך "ועתה לא יבג" ושלא בדרך המימח, אם כן אינו זה אלא המשך דבר מדבר שלא בהואר התולדות הנמשכת ממאמר שמלת "הנ" בתחילתו. (ואם נאמר שהנמשך נעלם בכתוב, אם כן על כרחך יתפרש בזה: הן עם אתו... ואיך יבצר חסם להפיק זממם במרוץ המבעי, על כן באמת: ועתה לא יבצר. ולפי זה יתנה חכמי החלם התולדה החיה, וזה אינו נופל אצל ה' ית' אשר כל הגויים כאן בגדו וכו'.

לכן פרש ויח"ר "ועתה לא יבצר" בתמיתה, ועל דרך תולדות הקדמתהמאמר שקדם לו חתבת "הנ", שהוא בדרך התווכחות ושלילת משפט זולתו. והמשפט המשולל הוא על דרך זה:

הן עם אתו ושפה אחת לכלם ואם כן בהתאחדות חספמח יפיגו זממם, באין טונע ומשפיה מודם, ואיך לא יהיה דאוי אם כן שיבצר מהם מסד המקום ב"ה להפיק מחשבמם הרעת.

ומאמר "ועתה לא יבצר" הוא בחמלה והנמשך מזה מבוואר בהדיא בכתוב, אבל לפי שהנמשך הראשון ממאמר הקודם נעלם בכתוב, והוא העדר המביעה מצדם להקים מחשבתם, לכן חומלר רשי ז"ל:

"הן הן עם אחיו יל טובת זה, יש עמקו שעם אחד הם ושפה אחת לכמם" ור"ל שהנמשך הנעלם מזה הוא בכח התקדמה, אע"פ להם האמצעי המספיק במת שחם עם אקד ונפת אחת לכלם להמיק זממם זה.

(עלון נח)

לשאלה ב 4 נביא בזה את דברי ר' רולף היידנהיים בפרושו לרשי "הבנת המקרא",
 "החלם" בעבור שכנני המקור יורה גם על הפועל גם על הפעול, כמו
 (שמות י"ב מ"ב) - "להוציאם מארץ מצרים" המ"ם לסימן הפעולים,
 וטעמו להוציא אותם, אבל (בראשית י"ט י"ז) ויהי כהוציאם אותם
 הוצא" המ"ם סימן הפועלים, וטעמו: כאשר הוציאו הם, - וזאת פרש
 תרב (= רשי) שהם"ם של "החלם" כמ"ם של "אמרם" "עשותם" לסימן
 הפועלים וטעמו: להתחיל הם...

רשי עומד לא אחת על הבדל זה בין כנני הנושא ובין כנני המושא (בלשונו של
 היידנהיים: "כנני המקור יורה גם על הפועל, גם על הפעול") ועיין לזה שמות ז' ב'
 ד"ה למען שיתן שמות כ"מ, מ"ו ד"ה לשכני; דברים כ"ט י' ד"ה לעברך. ובחברה מקומות
 ובמקומות אלה מפרק רשי את המקור אשר צמוד אליו הכנני לשנים וסביא את מלת הגוף
 כדי לבאר שהוא הנושא ולא המושא:
 (שמות י' ב') ד"ה למען שיתן: "שומר" (= עד כאן פירוש חמלה) שאשית אני - והוא
 פרוש הכנני, שהוא "אני" ולא "אותי". ובפסוק הנ"ל כבר י"ם המובא בהידנהיים
 לא מפרש רשי דבר מפני שהמושא באמר שם במפורש צצרו של הכנני ומטילא מובן שהכנני
 הוא נושא ולא מושא (כהוציאם אותם)
 דברי היידנהיים הברורים האלה מוכיחים עד כמה טעו ספירי רשי, אשר לא ידעו דבר
 על בודין כהידנהיים, ושבו את הגירסא: כדוגמא

שם אפרים: ד"ה החלם: כמו אמרם, עשיתם - להתחיל הם.

ואינו מובן ונראה לי שטעות סופר הוא רצ"ל כמ"ם "אמרם עשיתם
 החללתם" רע"י מ"ם נחלק מלת "התחלתם" למגי תיבנה עננתם "התחיל
 הם" בהמשך השני הוצרך להוסיף עוד למ"ם בתחלתו לתיקון הלשון
 (!) וכן "עשותם" - פירושו עשיתם, כן החילם = התחלתם. וכן וכן
 וכל זה אינו נכון והוא אזהרה גדולה למגיחי גירסאות.

לשאלה ג. דברי ר' יוסף אבן כספי יובררו ללומד, אם יענין יפה בדברי הרמב"ם מורה
 נבוכים סוף מאמר ב' (קטע גדול ממנו הובא בגליון ויגש תשפ"ח).

בחסד ליבוביץ